

УДК 94(477):(1-22):(093.2) «15-17»

Ю.О. Коваленко

СЕЛО НЕКРАСОВЕ У ДОКУМЕНТАХ XVI-XVIII СТ.

Село Некрасове Глухівського р-ну Сумської обл. у пізньому середньовіччі входило до складу Чернігово-Сіверських земель. У статті наведено ряд документів XVI-XVIII ст., у яких висвітлюються події, пов'язані з історією с. Некрасове того часу. При подачі документів збережена стилістика та орфографія оригіналів.

Ключові слова: московська кераміка, кінні самопальники, фільварок, універсал.

Історія с. Некрасове Глухівського р-ну Сумської обл., розташованого на нинішньому місці, починається з XVII ст. Спочатку ж воно займало невеличку ділянку на правому березі р. Есмани. «... место, где прежде расположено было поселение, в версте от нынешнего вовсе не хорошее, топкое и болотистое», – так про нього писав архієпископ Чернігівський Філарет (Д.Г. Гумілевський) [1, 295]. Археологічні знахідки з місця старого поселення, зокрема зразки так званої московської кераміки, часові рамки якої обмежуються XIV-XVI ст., також підтверджують існування населеного пункту у даній місцевості в цей час.

Десь наприкінці XVI – на початку XVII ст. селище зазнало нападу ворогів. Серед речей, що свідчать про бій на місці поселення, – свинцеві кулі, наконечники стріл, елементи бойового спорядження, прикраси кінської зброї, фрагменти бойових сокир, знайдені на розораному полі у різні роки. Вірогідно саме у результаті цього нападу поселення припинило своє існування на старому місці й на середину XVII ст., зберігши стару назву, було осаджене вже на іншому, за версту на північний захід.

У документах кінця XVI ст. є свідчення про те, що Некрасове належало путивльським кінним самопальникам як службовий наділ за охорону кордонів південної околиці Московської держави. В окремій книзі за 1594 р. говориться: «А тот де ухжей в Ноугоротцком уезде по реке по Клевени, от перевоза от Мостового леска вверх по Клевени, по устье речки Есмани по колодезь по Возкоть, по рубеж с Петром Стрельниковым, по болоту по Ездицы и за Сутиком и за Галичим лугом по Мокровское поле судерев с Вихторовым да с Некрасовыми, а от Галичья луга по колодезь по Порохонской луг и по речку по Щигру и по колодези по Каменки у колка ухжей бортной, а судеревщиков в том месте нет никою» [2].

У фондах Путивльського історико-культурного заповідника зберігається документ, датований 2 серпня 1617 р., в якому повідомляється про виділення землі «...путивльцу сыну боярскому Спиридону Денисову сыну Яцыну, что по государеве грамоте отделил ему, Спиридону, в Новгородском

уезде Северского, Неугодова поместья Богданова сына Некрасова, в деревне Некрасова, и примерную землю, что вышло за мерою сверх ево Неугодова полнова окладу сто пятидесят чети с осминою, да перелогу и дикого поля пятдесят чети в поли а в дву потому ж. А на ту замерную землю, на пятдесят чети, отделили ему, Спиридону, в деревни Некрасова, и крестьян во дворе: Степанка Сковороден, да двор пустой Лукашка Журина, дворища пустое Власовское, а рубеж тому поместью от усады Балобановского по липную стежку сумеж с Ондреем Аврамовым, да ложком по красной дуб, по рубеж с Олексеем Некрасовым, а сеножати и лес хоромной и дровяной, и всякие угода отделил ему, Спиридону, по той же земле, в тех же урочищах, чем владел в деревне Некрасовой, и по кои урочища с порубежных сторон помещик Неугод Некрасов. И по государеве, цареве и великого князя Михайла Федоровича всеа Руси грамоте и по сей отдельной выписи путивльцу Спиридону Денисову сыну Яцыну тем государевым жалованьем поместьям да мерною землею со всеми угоди владеть к старому своему путивльскому поместью, к тридцати четом свои оклад в триста чети. И с тово поместья государева служба служит. К сей отдельной выписи осадной голова Олексей Юдин руку и печать приложил» [3, 60].

Події «Смутного часу», що відбувалися у Московській державі, мали відчутний вплив на міграційні процеси у Чернігово-Сіверських землях. Унаслідок масштабної прикордонної війни, що велася на Чернігово-Сіверщині, населення регіону змушене було кидати свої домівки (інколи повністю були покинуті окремі населені пункти) й переселятися вглиб Московської держави. Жителі прикордонних поселень, що потерпали від постійних військових набігів з боку Речі Посполитої і не встигали відійти вглиб країни, частково бралися в полон, а частково інтэрнувалися до Польсько-Литовської держави [4, 246].

Новгород-Сіверський уїзд, до якого входило Некрасове, наприкінці XVI – на початку XVII ст. був найбільш щільно заселеним регіоном Чернігово-Сіверщини. В результаті інтенсивних бойових дій ряд населених пунктів запустів ще напередодні укладення Деулінської угоди 1618 р. Після її підписання Криштофом Довнарівським у липні 1619 р. був укладений так званий інвентар, за яким у Підпутивльському стані, до якого належало Некрасове, нараховувалось 42 населені пункти. Вони мали, здебільшого, невелику кількість населення. Самі ж поселення, що входили до цього до складу Московської держави, в основному збереглися.

Зменшення місцевого населення після приєднання Чернігово-Сіверщини до Речі Посполитої спричинило процес масштабної колонізації [4, 252], який проходив не однаково у різних частинах регіону. У деяких поселеннях

частково збереглося населення, яке проживало тут до 1618 р.; інші ж, як наприклад Глухів, Некрасове, Ярославець, Пустогород, Дубовичі, запустили. На ті населені пункти, котрі продовжували існувати, прийшла перша хвиля колонізації, яка тривала від початку 1620-х років до Смоленської війни (1632-1634 рр.). Некрасове знаходилося у прикордонній смузі й потрапило у зону інтенсивних бойових дій. Артефактами запеклих боїв у цій місцевості є знахідки стріляних мушкетних свинцевих куль, осколків чавунних ядер, наконечників стріл.

У кінці XVI ст. село перейшло до московських стрільців. Вірогідно воно виконувало роль сторожової застави і було надано як службовий наділ за охорону кордону. Присутність тут московської залози підтверджується знахідками монет Івана Грозного та Бориса Годунова, православних натільних хрестиків, характерних для майстерень Московської держави XVI ст.

До 1619р. Некрасове – село Новгород-Сіверського уїзду Підпутивльського стану – знаходилося у складі Московської держави й належало Олексію Півзому та Іллі Андрійовичу Некрасову. Після Деулінської угоди ці землі потрапили під юрисдикцію Речі Посполитої. Відомо, що село у 1621 р. належало шляхтичу Олександрю Липському, а у 1638 р. – Олександрю Луцевському [4, 427]. Серед рукописів Приказного столу, які зберігаються у Російському державному архіві давніх актів (Москва), є цікавий документ, який повідомляє, що у травні 1631 р. донські козаки перейшли р. Клевень нижче «деревни Стрельники» (зараз Путивльського р-ну) і пішли красти коней в «деревню Некрасово» [5].

У середині XVII ст. починається Визвольна війна українського народу проти польського панування. Після Переяславської угоди, укладеної 8 січня 1654 р. між Українською козацькою та Московською державами, Некрасове потрапляє під владу Росії і знаходиться в числі ратушних сіл. Зберігся опис малоросійських міст 1654 р., зроблений під час приведення до присяги місцевих козаків та міщан. У ньому поряд із Глуховом згадується ряд повітових сіл, в тому числі й Некрасове: «...Да к тому ж городу Глухову уездные села: село Полашкова. В том селе поставлена церковь деревяная во имя Николы чудотворца; у тоє церкви служащей поп Анания. Да село Гирино. В том селе поставлена церковь деревяная во имя Покрова пресвятыя Богородицы; у тоє церкви служащей поп Афонасей. Село Сваркова. В том селе церковь Николы чудотворца; у тоє церкви служащей поп Никифор. Село Клин. В том селе церковь деревяная Покрова пресвятыя Богородицы; у тоє церкви служащей поп Иван. Село Литвиновичи. В том селе поставлена церковь деревяная во имя святых верховных апостол Петра и Павла; у тоє церкви служащей поп Мартын. Да село Некрасова. В том селе поставлена церковь деревяная

во имя Покрова пресвятыя Богородицы; у тоє церкви служащей поп Федор» [6, 829-830].

Церемонія «приведення до віри» відбувалася у соборній церкві м. Глухова, де разом із міщанами присягу склали й жителі сіл Глухівського повіту: «Да февраля в 15 день, из того местечка Кролевца приехали ж нежинского полку в город Глухов, и в том городе Глухове сотника и писаря и ясаула и атоманов и козаков и мещан и всяких чинов людей того города и уезду к вере привели в том же городе Глухове, в соборные церкви, при соборном священнике Григорье; а сотник того города Глухова Филипп Умонцов был у веры в городе Переяславле, при боярине и наместнике тверском, при Василье Васильевиче Бутурлине с товарищи. А кто имени ясаул и атоманы и козаки и мещане и всяких чинов люди того города и уезду у веры были, и их имена написаны в сей книге порознь: писарь войсковой Иван Иосифов. Городовой писарь Артемей Онаньин. Ясаул Михайла Демьянов сын Мелниченко. Хорунжей Михайла Маценко. Козаки: атоман Марко Котов (280 казаков). Села Березовскаго козаки: атоман Дмитрий Антонов (11 казаков). Село Улановское козаки: атоман Василей Дорофеев (37 казаков). Село Спасское козаки: атоман Григорей Васильев (253 казака). Города Глухова мещаня: войта Григорей Васильев сын Потоцкий. Бурмистр Марко Федоров сын Старый (102 мещанина). Села Литвинова мещаня: войта Гарасим Селиванов (36 мещан). Села Некрасова мещаня: войта Игнатей Семенов (38 мещан)...» [6, 828-829].

Універсалом 1687 р. за протоієреєм Василем Борзаковським «утвержден в селе Некрасово фильварок с мельницей на реке Эсмань» [1, 295]. Після 1708 р., коли Глухів стає гетьманською резиденцією Івана Скоропадського, протоієрей випрошує у гетьмана і все село. 20 листопада того ж року був підписаний відповідний універсал: «...респектуючи мы на заслуги от давних лет в церкви Божой пречестного отца В. Борзаковского, протопопа Глуховского, а склонившись на его ж прошение, надаем ку вспартю его господарства, село Некрасов з полями, гаями, сеножатми... А тут же войтове села Некрасова и всему посполству тамошнему (кроме козаков...), жеби пречестному отцу В. Борзаковскому... завше во всем послушенство належитое отдавали, рейментарско приказуем...» [7, 475]. Після смерті Василя Борзаковського Некрасове унаслідували його сини Андрій та Пилип, котрі служили у глухівській Генеральній канцелярії. Андрій, будучи довіреною особою наказного гетьмана Павла Полуботка, возив грамоти до Москви, в сенат, коли той конфліктував з бригадиром Вельяміновим. Результатом цих «непорозумінь» був арешт Полуботка та багатьох його прибічників. Багато з них більше ніколи не побачили рідного дому... Помер у застінках гетьман.

У Москві помер і Андрій Борзаковський. Некрасовим одноосібно став володіти Пилип Борзаковський, котрий відзначився своїм небажанням коритися розпорядженням місцевої адміністрації, котрі надходили під тиском бригадира Вельямінова. Ось текст однієї зі скарг, надісланої до Генеральної канцелярії П. Борзаковським. Стосується вона мешканця Некрасового Трохима Бурого: «житель некрасовский Трохим Бурый прошлого 1723 года выправил упарчиве (Упрямством), по своей тилко одной хоте, сына своего, мужика, посполу (вместе) с козаками в поход Терковский, и потому хочет тепер и сам козаковать; а когда в полку Нежинском чинена о козаках ревизия (в 1723 г.), козаком ему, Бурому, яко природному мужику, быть не указано и потому я тепер потягаю его до мужицтва, но он мужиковать не хочет, але еще мене, при Ивану Шабелнику, значне сконфундовал доткливими словами (skonфузил обидными словами); прошу прето в генеральной канцелярии свой учинить приговор – доводится ль ему козаковать да и за безчестие мое, якое ему будет наказание...» [7, 476]. Спочатку Борзаковському був виданий документ, що Бурий повинен залишитись у селянстві, але пізніше, вірогідно після скарги останнього, на ім'я протопопа був виданий указ: «Любо (хотя) Трохиму Бурому, жителю Некрасовскому, перед сим з оной канцелярии было наказано, абы он в посполитой найдовался тяглости и з грунта свого державце своему прислужовал, однак, понеже он в козацком обретається звании и козацкую отбувает службу, обещаьсь верно и тшатливе его императорскому величеству служить назавше, того ради, заховуючи его, Трохима Бурого, при звании козацком, предлагаем пилно, абы державца Некрасовский до него и до грунта его впредь не интересовался и до тяглости мужичой он, и ништо инший его не потягал...» [7, 476]. Але уже через 3 роки потому дружина Т. Бурого у своїй скарзі, надісланій до Генеральної канцелярії, повідомляла: «...оный Борзаковский не смотрячи на тот указ (яким був затверджений у козацькому званні Т. Бурий. Прим. автора), многия и великия обиды и разорение мне чинит, а сего 1727 года в ставу моем рыбу выловил, с сеножатею сено побрал и гаи порубал, и еще мужа моего, взявши, зачинив у комнате и чрез чотыре дне, аби привернуть себе у подданство, нудил, а сего августа 6 дня бил нещадно ременными ленцами (ремнями) и прибил до полусмерти, что уже девери мои... на носилах у двор, мало що живого, принесли; и у дворе (Бурого) сторожа своего (Борзаковский) поставил, чтоб мене и сына моего зловивши, також прибить, и весь мой двор зо всею субстанциею розорил...» [7, 476].

У 1728 р. гетьман Данило Апостол своїм універсалом підтвердив П. Борзаковському право на володіння селом: «...в сотне глуховской з млинами его ж, там купленными, и на грунт купленный же,

прозываемый мазуровский з людьми, на оном грунте поселенными; по яких універсалах он, пан Филип Борзаковский, просил и нашего в подтверждение універсалу. Мы, прето, гетман, послали данной нам монаршой его императорского величества грамоти, имеючи власть всякие в Малой России воинские и гражданские устроить порядки, выдачи же згодность его, пана Филипа Борзаковского, до служб восковых, велели сей наш видати уневерсал, котрим яко помянутое село Некрасов, тако и купление там же млины и мененный куплею ж набитый грунт мазуровский з поселившимися на нем людьми вдовствующей матце ево госпоже Борзаковской и ему, пану Филипу Борзаковскому, подтверждаем... Дан в Глухове 2 дня ноеврия року 1728...» [8, 404-405].

Надзвичайно інформативними є 13 документів, що відкриті у 684 фондї Державного архіву Сумської області. Вони засвідчують продаж земельних ділянок козаками та посполитими с. Некрасове гетьману І. Скоропадському та глухівським міщанам.

**Року тысяча седм сот
седмого надцать мця
ноеврия двадцать третого дня.**

Я Иван Макаренко житель некрасовский посполитый члвек, чиню ведомо сим моим рукоданным писанием, Яж меючи двор свой з хатою и огородом и ставком в селе Некрасов лежащи, которий непенний и некому не в чом не заведенный. Так здоброй моей воле, ане якого примусу продадем Марии Борзаковской девице Глуховской за готовие гроши коп двадцать якие все сполна рукама моима и добравши самого себе жону, потомков родичов близких и далеких от того проданного двора и ставку отдаляю, и неповинен буду з оным интересоватись, жадного уступу мети: з вечисте права своего зрекаюсь подобовязком и варунком правним натуратора тоестъ виш означенной суми, а ей... пани Борзаковской, потомком ей волно будет владеючи ку наилучшой своему потреблять користи, тепер и в потомние часи, нащо задля лепшой крепости и сей мой купчий запис, ва чесной пани Борзаковской заведомом пана Семена Уманца, Атамана городского Глуховского, при звиклой урядовой печати и з подписом рук до одного, далем в Глухове року и дня звиш писаного

В подлинной пише тако
Семен Уманец Атаман
Городовой Глуховский
в подлинной
Печать ратуша Глуховского
На чирвоном воску[9, арк.19]

**Року тысяча седм сот осмого
надцать мця июля четвертого
надцать**

Мы Левко Омелченко и Иван Макаров зять жителе некрасовские чиним ведомо сим нашим рукоданным писанием и меючи двори свои власние в

селе Некрасове. Я Левко Омелченко помеж Омелчихи жителки Некрасовской а Иван Макаров зять от двора Ничипора Макаренка жителя новогребелского лежачие еще з ставом прилеглие до двора того в яком ставку и чaste була половинная ему Ничипорове сватови моему которие двори з ставком непенние и не в ком и невчом незаведенние так здоброй нашей воле а не з якого примусу продалисмо за готовие гроши самому Ясне Вельможному добродееви его милости пану Иоанну Скоропадскому войск Его Црского Сщнейшаго Величества запорожского и обоих сторон Днепра Гетманови я Левко Омелченко за пятьдесят золотых, а Иван Марченко тож две з ставком за двадцать талярев якие все сполна руками нашими одобравши сами себе, жон, потомков, родичов близких и далеких от оних дворов отдаляем и неповинни будем в оное интересоватись и жадного уступу своего зрекаеся: по обовязком и варунком правним натубатора тоеж вишписанной суми, а Ясне Вельможному добродееви, Вельможной панеи, их панской вельможности П: Пном потомком волно будет владеючи звечне ку наилучшой своей пожитковати користи тепер и в потомние часи. В том и ...купчий запись. Ясне Вельможному добродееви, заведомом пана Семена Уманца Атамана городского Глуховского и сотника натот час наказного далисмо в Глухове року и дня виш писанного при звиклой Печати урядовой написом рук до оним

в подлинно пише тако
Семен Уманец Атаман Глуховский
зо всем урядом.

В подленой
Сава Матвеевич писарь Глухо:
Печать Городовая Глуховская на воску червоном [9, арк. 20]

**Року тысяча семь сот девятого
Надцать мця июля осмого дня**

Мы Хведос Василь и Лукьян Гаркавенки з маткою нашою Параскевию козаки и жители некрасовские: чиним заведомо сим нашим купчим записом з каждого суду и права и кому би того ведати по треба Иж меючи мисто властный ставок в селе Некрасове будучи, межи ставками знизу от ставка Трохима Бурого, ав... другого ставка Ивана Денисенка никому нивчом нечийний и незаведений продалисмо здоброй своей воле а ни жадного примусу его млти пану Ивану Даровскому, господареве двору реиментарского за сумму певную готових грошей талярей двадцать якие отлучивши своими руками отдаляем себе самого жон наших и потомков родичов близких и далеких и неповинни будет в тот ставок от нас продани интересоватись и жадного уступу мети, вчисте права своего зрекаемся, по до обяском и ва руком правним сорока талерей, а его млти Пну Иоанну Даровскому Панеи и потомком их увечность, волно и ним як хотя пожиткуючи диствовать и ко наилутшой своей употребляти користи, тепер и на потомние часи, для чого и упростилисмо Пна

Семена Уманца Атамана городского Глуховского о подпие руки и о притиснении звиклой Урядовой меской печати потежуюющей стороне его млти Пну Иоанну Даровскому видалисмо в Глухове року и дня вишписаного

В подлинной пише тако
Семен Уманец Атаман Глуховский
зо всем урядом.
В подлинной
Печать ратуша Глуховского
На чирвоном воску [9, арк. 21]

**Року 1719 (позн. літерами)
мця иктовр 1 (позн. літерами) дня**

Я Иван Кебенко житель и козак села Некрасова ведомо чиню моим рукоданим записом иж меючи двор свой в селе Некрасове зо всем до него кгрунтом и с приналежащим то есть поле пахатное в трох руках и сеножатки якии особливим реестром виписание которий кгрунт ничейний и некому не в чом не заведений так з доброй моей воли а не з якого примусу продаем самому Ясне Вельможному Его милости Пну Иоану Скоропадскому войск Его Царского Сщнейшаго Влчтва запорожских обоих сторон Днепра Гетману за готовие гроши талярей дридцать якие все сполна руками моима одобравши самага себе жону потомков родичов близких и далеких от того проданого кгрунту отдаляю и неповинне буду в оний интересоватись и жадного уступу мети. Вечноте права своего зрекаюсь под обовязком и варунком правним натубатора тое ж виш означенной суми а Ясне Вельможному Пнве и Ясне Вельможной Пнии малжонце и их млтей П: Пном потомком их панской велможности волно будет владеючи вечне ку наилутшой своей пожитковати користи тепер и в потомние часи нато им и даю сий мой купчий лист Их Панской велможности екстрактом з книг меских Глуховских виписаний заведомом Пна Ивана Мануйловича сотника Глуховского Пна Семена Уманца Атамана городского и Пна Александра Ивановича войта, при звиклой меской печати и з подписом рук до онаго в Глухове року и дня звиш писаного

В подлинной пише тако
Иван Мануйлович Сотник Глуховский
Семен Уманец Атаман Городовой
Александр Иванович войт глуховский з бурмиистрами
В подлинной
Печать ратуша Глуховского
на воску чирвоном [9, арк. 22]

**Року 1719 (позн. літерами)
месяца октоврия 1 (позн. літерами) дня**

Я Гаврило Мушта житель и козак Некрасовский чиню ведомо сим моим рукоданим записом иж меючи кгрунт свой то есть двор поле пахатное в трох руках, первая Сварковская, другая Дунайская, и третья под новою Греблею, и ставок в селе Некрасове, будучий которий непенний и некому и

невчом незаведенний так з доброю моєю волею а не з якого примусу продалимо самому ясневельможному Его милости Пну Иоану Скоропадскому войск Его Царского Сщеннейшаго Влчтва запорожских Гетмана за готовие гроши талярей сорок, якие все сполна рукама моима одобравши самага себе жону потомков родичов близких и далеких от того проданного кгрунту отдаляю и неповинне буду в оной интересоватися и жадного уступу мети вечисте права своего зрекаюсь подобовязком и варунком правним натурботатора то еж виш означенной суми а Ясне Вельможному Пнове и Ясне Вельможной Пнии Его ж Пнскою Вельможности и их Млтем П: Пном потомком волно будет владеючи вечне ку наилутшой своей заживати користи теперь и в потомнии часи на том и даю сий мой купчий зпис их Пнскою Вельможности екстрактом з книг меских ратуша Глуховского виписаний заведомом Пна Иоанна Мануйловича Сотника Глуховского Пна Семена Уманца Атамана Городового Александра Ивановича войта з мурмистрами при звиклой урядовой печати и з подписом рук до оног в Глухове року и дня з виш Писаного

В подлинной пише тако
Иван Мануйлович сотник Глуховский
Семен Уманец Атаман городской
Александр Иванович войт Глуховский з бурмистрами

В подлинной
Печат ратуша Глуховского
на воску чирвоном [9, арк. 23]

**Року тысяча семь сот девятого
надцать мця октоврия четвертого дня**

Я Артем Кириченко житель и козак села Некрасова ведомо чинно сим моим рукоданным записом иж меючи двор свой в селе Некрасове, зо всем до него кгрунтом и с належним то есть поле пахотное в трох руках и сеножатки и гайки особливим реестром виписанние, котрый кгрунт непенний и некому невчом незаведенний так здоброй моєю воли анезякого примусу продадем самому Ясне Вельможному Его Млсти Пну Иоанну Скоропадскому войск Его Царского Сщеннейшаго Влчства запорожских, обоих сторон Днепра, Гетману заготовие гроши двадцать коп, якие все сполно рукама моима одобравши самага себе жону потомков родичов близких и далеких от того проданного кгрунту отдаляю, и неповинне буду в оней интересоватися и жадного уступу мети вечисте права своего зрекаюсь, под обовязком и варунком правним натурботатора то еж виш означенной суми, а Ясне Вельможному Пнови и Ясне Вельможной Пнии малжонце и их Млтем П: Пном потомком и Их Пнскою Вельможности, волно будет владете вечне ку наилутшой своей пожитковате ко ейжи, теперь и в потомние часи, натом и даю сей мой купчий их Ясно Вельможности екстрактом з книг меских виписаний, зведомом Пна Ивана Мануловича Сотника Глуховского : Пна Семена Уманца Атамана Городового, и П: Александра Ивановича войта при

звиклой; меской печати, и подписом рук дисно в Глухове року и дня звиш писаного;

В подленной пишет тако;
Иван Мануйлович сотник Глуховский
Семен Уманец Атаман городской
Александр Иванович войт Глуховский з бурмистрами
В подлинной
печать городова Глуховская на воску чирвоном [9, арк. 24]

**Року 1719 (позн. літерами)
месяца октоврия 4 (позн. літерами) дня**

Я Яцко Коваленко житель и козак села Некрасова, ведомо чиню сим моим рукоданным записом иж меючи двор свой в селе Некрасове зо всем до него кгрунтом приналежащим то есть поле пахотное в трох руках и сеножатки и гайки особливим реестром виписанние, котрый грунт непенней и некому не в чом незаведенней так з доброю моєю волею а не з якого примусу продадем самому Ясне Вельможному Его Млсти Пну Иоану Скоропадскому войск его Црского Сщеннейшаго Влчства Запорожских обоих сторон Днепра Гетману за готовие гроши золотих девять десят. Якие все сполна рукама моима одобравши самага себе жону потомков родичов близких и далеких от того проданного кгрунту отдаляю и неповинне буду в оной интересоватися и жадного уступу мети вечисте права своего зрекаюсь под обясками варунком правним натурботатора то еж виш означенной суми; а Ясне Вельможному Пнови и Ясне Вельможной Пнеи Малжонце и Их Мтем П: Пном потомком и их Панскою Вельможности волно будет, владеючи вечне ку наилепшой своєю пожиткувати користи, тепер и потомние часи натом даю сей мой купчий их Пнскою Вельможности екстрактом, з книг метких Глуховских виписаний заве домом Пна Ивана Мануйловича Сотника Глуховского Пна Семена Уманца Атамана городского и П: Александра Ивановича войта при звиклой меской печати и підписом рук в Глухове року и дня звиш писаного;

В подленной пишет тако;
Иван Мануйлович сотник Глуховский
Семен Уманец Атаман городской
Александр Иванович войт Глуховский з бурмистрами
В подлинной
печать городова Глуховская
на воску чирвоном [9, арк. 25]

**Року 1719 (позн. літерами)
мця октоврия 4 (позн. літерами) дня**

Я Илья Паска житель и козак села Некрасова ведомо чиню сим моим рукоданным записом иж меючи двор свой в селе Некрасове зо всем до него кгрунтом приналежащим то ет поле пахотное в трох руках и сеножатки и гайки особливим реестром виписанние котрий кгрунт непенней и некому невчом незаведений так з доброй моєю волею, а не з якого примусу продадем; самому Ясне Вельможному Его Млсти Пну Иоанну Скоропадскому войск Его Црского Сщеннейшаго Влчтва запорожских обох сторон

Днепра Гетману; за готовие гроши коп тридцать якие все сполна рукама мнима одобравши самого себе, жону потомков родичов близких и далеких от того продажного кгрунту отдаляю и неповинен буду в оней интересоватися, и жадного уступу мети, вечисте права свого зрекаюсь по обовязком и варунком правнем натурбатора тоеж виш означенной суми; а Ясне Велможному Пнови, и Ясне Велможной Пнеи малжонце, и Их Млстем П: Паном потомком и Их Панской Велможности, волно будет владеючи вечне ку наилутшой своей пожитковати користи теперь и в потомние часи натом даю сей мой купчий их Пнской Велможности экстрактом з книг меских Глуховских виписанне заведомом Пна Ивана Мануйловича Сотника Глуховского, Пна Семена Уманца Атамана Городового и П: Александра Ивановича войта, при звиклой меской Печати и з подписом рук до оногo, в Глухове року и дня з виш писанного;

В подлинной пише тако
Иван Мануйлович Сотник Глуховский,
Семен Уманец Атаман городовой
Александр Иванович войт Глуховский з бурмистрами
Во Подлинной
печат Городовая Глуховская
на воску чирвоном [9, арк. 26]

**Року 1719 (позн. літерами)
мця октоврия 4 (позн. літерами) дня**

Я Андрей Коваленко житель и козак села Некрасова ведомо чиню сим моим рукоданным записом иж меючи двор свой в селе Некрасове зо всем до него кгрунтом приналежащим то ет поле пахатное в трох руках и сеножати и гайки особливим реестром виписанние, которий кгрунт непенний и никому не в чом незаведенний так з доброй моей воле ане из якого примусу продадем самому Ясне Велможному Его млсти Пну Иоанну Скоропадскому, войск Его Црского Сщеннейшаго Влчства запорозских обоих сторон Днепра Гетману: за готовие гроши таляррей двадцать и сем золотих якие все сполна рукама моима одобравши самого себе жону потомков родичов близких и далеких от того проданного кгрунту отдаляю и неповинен буду в оний интересоватися и жадного уступу мети; в вечисте права своего зрекаюсь, под обовязком и варунком правнем натурдатора то ест виш означенной суми, а Ясне Велможному Пнове и Ясне Велможной Пнеи малжонце и их млстем П: Пном потомком и Их Пнской Велможности волно будет владети вечне ку наилучшой своей пожитковати користи, теперь и в потомние часи, На том даю сей мой купчий Их Панской Велможности, экстрактом з книг меских Глуховских виписанний заведомом Пна Ивана мануйловича Сотника Глуховского Пна Семена Уманца Атамана городового и П: Александра Ивановича войта при звиклой меской печати из подписом рук до оногo в Глухове року и дня з виш писанного.

В подлинно пише тако
Иван Мануйлович Сотник Глуховский

Семен Уманец Атаман городовий
Александр Иванович войт Глуховский з бурмистрами
В Подлинной
печат Городовая Глуховская
на воску червоном [9, арк. 27]

Року 1719 месяца октоврия 4 дня

Я Ярема Марченко житель и козак села Некрасова ведомо чиню сим моим рукоданным записом, иж меючи двор свой в селе Некрасове зо всем донего кгрунтом приналежащим, то ет поле пахотно в трох руках и сеножати и гайки особливим реестром виписанние, которий кгрунт непенний и некому невчом незаведенний, так з доброй моей воле а не з якого примусу продадем самому Ясне Велможному Его Млсти Пну Иоану Скоропадскому, войск Его Царского Свщеннейшаго Влчства запорозских обоих сторон Днепра Гетману за готовие гроши золотих сто Якие все сполна рукама моима одобравши самого жону потомков родичов близких и далеких от того проданного грунту отдаляю и неповинен буду в оней интересоватися и ждного уступу мети вечисте права своего зрекаюсь подобязком и варунком правним натурбатора тоеж виш означенной суми, а Ясне Велможному Пнове и Ясне Велможной Пнеи малжонце и их млстем П: Пном потомком и Их Пнской Велможности волно будет владеючи вечне ку наилутшой своей пожитковати користи, тепер и в потомние часи на том даю сей мой купчи их Пнской Велможности экстрактом з книг меских Глуховских виписанний заведомом Пна Ивана Мануйловича Сотника Глуховского, Пна Семена Уманца Атамана городового и Пна Александра Ивановича войта при звиклой меской печати и з подписом рук до оногo в Глухове року и дня звиш писанного.

В подлинной пише тако
Иван Мануйлович Сотник Глуховский
Семен Уманец Атаман городовий
Александр Иванович войт Глуховский з бурмистрами
В Подлинной
печат городовая Глуховская
на воску червоном [9, арк.28]

Року 1719 мця октоврия 5 дня

Я Петро Макаренко житель и козак села Некрасова ведомо чиню, сим моим рукоданным записом иж меючи Двор свой з ставком в селе Некрасове зовсем До него Грунтом приналежним то ет полем пахатним, особливим реестром виписанние которий Грунт непенний и никому невчом незаведенний - так з доброй моей воле, а не з якого примусу продадем самому Ясне Велможному Его Млсти Пну Иоану Скоропадскому, войск Его Царского Свщеннейшаго Влчства обоих сторон Днепра Гетману за готовие гроши коп тридцать Якие все сполна рукама моима одобравши самого себе жону потомков родичов близких и далеких от того проданого Грунту отдаляю и неповинен буду в оний интересоватися, и жадного уступу мети вечисте права своего зрекаюся под обязком и варунком натурбатора

тоєж виш означенной сумми а Ясне Велможному Пнове и Ясне Велможной Пнеи Малжонце и их Млстем П: Пном потомком и Их Пнскої Велможности волно будет владеючи вечне ку наилучшой своей пожитковати користи, тепер и в потомние часи нато даю сей мой запис Их Пнскої Велможности екстрактом з книг меских Глуховских виписанний заведомом Пна Ивана Мануйловича Сотника Глуховского, Пна Семена Уманца Атамана Городового, и Александра Ивановича войта при звиклой меской печати з подписом до оног в Глухове року и дня звиш писанного

В подлинной пише тако
Иван Мануйлович Сотник Глуховский
Семен Уманец Атаман городовой
Александр Иванович войт Глуховский з бурмиистрами
В подлинной
печат городова Глуховская
на воску червоном [9, арк. 29]

**Року 1719 (позн. літерами)
мця октоврия 5(позн. літерами) дня**

Я Трофим Омелченко жител и козак села Некрасова ведомо чиню сим моим рукоданнем записом иж меючи дворсвой в селе Некрасове, зовсем до него грунтом приналежащим, то есть поле пахотное в трох руках ис сеножатки и гайки, особливим реестром виписанние, который грунт непенний и никому невчом незаведенней так з доброй моей воле а не з яког примусу продадем самому Ясне Велможному Его Млсти Пну Иоанну Скоропадскому, войск Его Царского Сщеннейшаго Влчства запорожских, обоих сторон Днепра Гетману; за готовие гроши, коп тридцать, якие все сполно рукама моима отобравши, самого себе жону потомков родичов близких и далеких от того продажного грунту отдаляю; и неповинен буду, в оний интересоватис и жадного уступу мети; вечисте права своего; зрекаюсь, под обвязком и варунком правнем натурбатора тоєж виш означенной сумми, а Ясне Велможному Пнови и Ясне Велможной Пнеи малжонце и их млстем П: Пном потомком и Их Пнскої Велможности волно будет владеючи вечне ку наилучшой своей пожитковати користи, тепер и в потомние часи, на том даю сей запис их Пнскої Велможности екстрактом з книг меских Глуховских виписанний заведомом Пна Ивана Мануйловича Сотника Глуховского Пна Семена Уманца Атамана городового, и Пна Александра Ивановича войта При звиклой меской печати з подписом рук до оног в Глухове року и дня звиш писанного

В подлинной пишет тако
Иван Мануйлович Сотник Глуховский,
Семен Уманец Атаман городовой
Александр Иванович войт Глуховский з бурмиистрами
В подлинной
печат Городова Глуховская
на воску чирвоном [9, арк. 30]

**Року 17(позн. літерами)
месяца октовбрия 5(позн. літерами) дня**

Я Левко Омелченко житель и козак села Некрасова чиню ведом сим моим рукоданным записом иж меючи

двор свой в селе Некрасове зо всем до него кгрунтом приналежащим, то ет поле пахотное в трох руках, и сеножатки и гайки особливим реестром виписание который кгрунт непенний и никому невчом незаведенный так з Доброй моей воле а не з яког примусу продадем Самому Ясне Велможному Его Млсти Пну Иоанну Скоропадскому войск Его Црского Сщеннейшаго Влчтва, запорожских обоих сторон Днепра Гетману за готовие гроши, коп тридцать, якие все сполно рукама моима одобравши самого себе жону потомков родичов близких и далеких от того проданого кгрунту отдаляю, и неповинен буду в оний интересоватися и жадного уступу мети вечисте права своего зрекаюсь, под обязком и варунком правним натурбатора теж виш означенной сумми Ясне Велможному Пнове и Ясне Велможной Пнеи малжонце и их млстем П: Пном потомком и Их Пнскої Велможности волно будет владеючи вечне ку налотшой своей пожитковати користи, тепер и в потомние часи, на том даю сей мой запис их Пнскої Велможности екстрактом з книг меских Глуховских виписанний заведомом Пна Ивана Мануловича Сотника Глуховского Пна Семена Уманца Атамана городового и П: Александра Ивановича войта, при звиклой меской печати, з подписом рук до оног в Глухове року и дня звиш писанного

В подлинной пише тако
Иван Мануйлович Сотник Глуховский
Семен Уманец Атаман городовой
Александр Иванович войт Глуховский з бурмиистрами
В подлинной
печат Городова Глуховская
на воску чирвоном [9, арк. 31]

Посилання

1. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн.7. Стародубский, Мглинский, Новозыковский, Глуховский и Нежинский уезды. – Чернигов, 1873. – С. 295.
2. Режим доступу: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/XVI/1580-1600/Anpilogov_new_dok/1-20/7_1.htm
3. Пономаренко П.В. Рукописні документи XVII ст. з фондів Путивльського історико-культурного заповідника // Історико-культурні надбання Сіверщини у контексті історії України. Збірник наукових праць. – Глухів, 2006. – С. 59-61.
4. Кулаковський П.М. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618-1648). – К., 2006. – 496 с.
5. РГАДА, ф.210, Приказной стол, стб. 40, л. 252-254.
6. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографическою комиссиею. Т. X. (Доп. К III Т.). – СПб., 1878. – 838 с.
7. Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии. Т. 2. Полк Нежинский. – К., 1893. – 559 с.
8. Генеральное следствие о маестностях Нежинскаго полка 1729-1730 г. / под редакцией Н.П Василенка. Вып.1. – Чернигов, 1901. – 417 с.
9. Державний архів Сумської області, ф. 684, оп. 1, спр. 1.

Коваленко Ю.А. Село Некрасово в документах XVI-XVIII вв.

Село Некрасово Глуховского р-на Сумской обл. в позднем средневековье входило в состав Чернигово-Северских земель. В статье приведен ряд документов XVI-XVIII вв., в которых освещаются события, связанные с историей с. Некрасово того времени. Документы поданы без изменений стилистики и орфографии.

Ключевые слова: московская керамика, конные самопальники, фольварок, универсал.

Kovalenko Yu.O. Village Nekrasove in documents of the XVI – XVIII centuries

Village Nekrasove Hlukhiv district of Sumy region included in the Chernihiv-Siverskyi country in the late Middle Ages. The list of documents of XVI-XVIII is resulted in the article, in which light up events, related to history of village Nekrasove of that time. Documents are given without the changes of stylistics and orthography.

Key words: Moscow ceramics, horse Strelts, farm, manifestor.

06.04.2012 р.

УДК 94 (477): 355.453 «16»

**В.Г. Березинський
О.М. Мірошніченко**

КЛАСИФІКАЦІЯ ДЕРЕВО-ЗЕМЛЯНИХ ЛІНІЙНИХ УКРІПЛЕНЬ БЕЛГОРОДСЬКОЇ ЗАСІЧНОЇ ЛІНІЇ XVII СТ.

Стаття присвячена дерево-земляним укріпленням Белгородської засіки у XVII ст. Поданий їх перелік, опис та авторська класифікація. Окрім того, мова йде про використання результатів дослідження для класифікації давньоруських укріплень.

Ключові слова: Белгородська засічна лінія, дерево-земляні укріплення, класифікація укріплень, частокіл, ров, вал, вежа.

Одним з етапів формування сучасних кордонів України є спорудження Московською державою у XVII ст. Белгородської засічної лінії. Її формування є результатом народної колонізації, війн, дипломатичних договорів та простого збігу обставин. І якими б імперськими, радянськими чи національно-визвольними ідеями історики не підперезували Белгородську засіку, вона відіграла провідну роль у розширенні південних кордонів Української держави.

В дослідженнях історії Белгородської межі дуже мало відкритих питань. Це пов'язано із великою кількістю збережених архівних документів, геополітичною актуальністю теми та низкою наукових публікацій, розвідок та монографій, присвячених даній темі. Серед комплексних робіт, пов'язаних безпосередньо з нашою темою, можна відзначити праці Д.І. Багалія [1], І.Д. Беляєва [2], Ф.Ф. Ласковського [3]. На особливу увагу заслуговують монографії В.П. Загоровського [4], Є.М. Осадчого [5], в яких описи оборонних споруд виокремлені в окремі розділи. Метою більшості вищезгаданих робіт не було вивчення фортифікаційних особливостей засічної лінії, тому вони мають ряд пробілів. Серед них невизначеним залишається класифікація оборонних споруд та їх елементів.

Вивчення оборонних споруд Белгородської засіки є актуальною темою для дослідників фортифікації XVII ст. На основі аналізу джерел та

літератури ми пропонуємо власну класифікацію укріплень Белгородської засіки.

Белгородська засічна лінія являла собою прикордонну систему укріплених районів, оборонних позицій, опорних вузлів, обладнаних довготривалими фортифікаційними спорудами, загородженнями та спостережними пунктами [11, 12-15]. Засічна лінія змушувала татарську легку кінноту спішуватися та шукати нові броди. Це стримувало активне просування, давало час для інформування населення в глибині території держави та можливість зібрати достатню кількість оборонців для нанесення контрудару. Головний козир татарської кінноти – швидкість та маневреність. Довготривалі татарські облоги та сутички на відкритій місцевості чи біля кріпосних стін були рідкісним явищем для цього часу. В широкому розумінні, Белгородська засіка була лінією пасивної оборони. Незважаючи на існування активних вузлів оборони (острогів, фортець), метою ворожих нападів було не завоювання нових земель, а грабіжницькі напади на неукріплені поселення. Тому зодчі та оборонці засічної лінії адаптували її згідно з тактикою татарських набігів [15, 78-79].

Щоб не заплутати читача в усіх типах укріплень та їх елементах, які поєднала в собі Белгородська засіка, ми зупинимося на різновидах лише лінійних дерево-земляних укріпленнях, оминаючи увагою складні оборонні споруди міст-фортець та острожків.

Складовими оборонними спорудами засічної лінії були лісові засіки, рови-вали, надовби, частік, плетні, «тараси», частокіл, стіни, вежі (рис. 1). Їх різноманітне поєднання давало в результаті складні довготривалі оборонні системи: городки, міста-фортеці та укріплені райони. Зупинимося більш детально на перелічених типах.

Засіка – оборонна споруда з дерев середніх і більше розмірів, повалених рядами або хрест-навхрест верхівками у бік противника (рис. 1, а). Перепоною для ворога були не лише повалені стовбури із загостреними гілками, але й швидко підрастаючі молоді паростки чагарників. Як не дивно, та на всій території Белгородської засічної лінії лише де-не-де були зроблені лісові завали [6, 44].

Рови та вали ми не даремно поєднали в одну групу укріплень, бо вал (у більшості випадків) є результатом будівництва рову. Рови були найбільш розповсюдженим земляним оборонним укріпленням засічної лінії. Основна їх форма (в профілі) – трапецеподібна, трикутна, підпрямокутна. Для запобігання обвалу рову та підвищення рівня обороноспроможності його стінки могли обкладатися дерев'яними колодами. Рови засічної лінії були сухими. Побічний продукт будівництва рову – земля йшла на формування валів (рис. 1, б). Вал знаходився паралельно рову та міг бути укріплений в середині дерев'яними клітьми [10, 65].

Надовби – це конструкції з декількох колод, укопаних під кутом в землю та з'єднаних навхрест